

УДК 343.32(477)

Д.С. УСОВ, Харківський національний університет внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТА РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ (СТ.328 КК УКРАЇНИ)

Ключові слова: об'єкт, безпосередній об'єкт, суспільні відносини, державна таємниця

Проблема визначення об'єкту злочину в кримінально-правовій науці є ключовою, оскільки будь-який злочин посягає на конкретний об'єкт. Відомий радянський науковець в галузі кримінального права М.Д. Дурманов наголошував, що злочин, який ні на що не посягає, в природі не існує [1, с.122].

Звідси, метою нашої статті є аналіз та визначення безпосереднього об'єкту розголошення державної таємниці (ст.328 КК України).

Кримінально-правовий аналіз злочинів в будь-якій сфері полягає в визначенні основних характеристик та ознак елементів складів цих злочинів. Понад усе, мова йде не тільки про встановлення в теоретичній моделі відповідної кримінально-правової норми соціальних ознак, які притаманні будь-якому злочину, але й спеціальних, які дають можливість надати діянню відповідну кримінально-правову оцінку.

У вітчизняному кримінальному праві найбільшого поширення набуло поняття складу злочину, сформульоване А.Н. Трайніним, який визначав склад злочину як сукупність встановлених кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як злочин [2, с.59–60]. При цьому, необхідно наголосити, що однією з важливих об'єктивних ознак є об'єкт злочину. Іншими словами, можливо констатувати, що відсутність та невизначеність об'єкту злочину тягне за собою відсутність складу злочину. Все це зайвий раз дає можливість усвідомити важливість проблеми об'єкту злочину як в кримінальному праві

взагалі, так і в межах кримінального аналізу окремих складів злочину.

Досліджуючи проблему об'єкта розголошення державної таємниці, ми не ставили перед собою завдання розглянути загальнотеоретичні проблеми об'єкту злочину. Справа в тому, що мета нашого дослідження полягає в іншому. Але в той же час, обійти стороною і не зупинитися на поглядах тих чи інших науковців ми теж не мали права.

Об'єкт злочину, вважаючись обов'язковою ознакою складу злочину, дозволяє визначити соціально-політичну сутність злочину, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також розмежовує його з іншими складами злочинів. Тому вірне вирішення питання про об'єкт злочинів має важливе теоретичне та практичне значення.

Необхідно наголосити на тому, що проблемою об'єкта в різні часи переймалися велика кількість як вітчизняних так і закордонних науковців.

Наприкінці XIX та на початку XX століть проблемою дослідження об'єкта злочину займався відомий російський криміналіст, представник класичної та соціологічної школи кримінального права, Н.С. Таганцев. Він визначав об'єкт злочину як певний інтерес життя, що охороняється нормою і який в цій країні та на цей час визнається на стільки суттєвим, що держава, в наслідок недоцільності інших заходів охорони, погрожує тому хто посягає на нього покаранням [3, с.40].

Сучасна кримінально-правова наука в більшості своєму визначилась з тим, що об'єктом злочину є те, на що посягає злочин і чому завдається шкода. Але суперечки та певні сумніви виникають в тому випадку, коли мова заходить про сам зміст об'єкту злочину.

Протягом останнього століття існували різні наукові думки з цього приводу. Так, наприклад, С.В. Познишев під об'єктом злочину розумів подібні явища, зокрема, конкретні відносини, речі та стани осіб чи речей [4, с.53], А.Н. Трайнін – матеріальні та нематеріальні цінності [2, с.123], Б.С. Нікіфоров – суспільні

інтереси [5, с.4], С.Б. Гавриш – охоронювані кримінальним правом блага [6, с.4–15].

Проте більшість науковців найпослідовніше визначають під об'єктом злочину суспільні відносини, на які посягає злочин, яким завдається шкода і які поставлені під охорону кримінального закону (М.І. Бажанов, Я.М. Брайнін, В.К. Глістін, В.М. Кудрявцев, М.Й. Коржаський, А.О. Пінаєв, А.А. Піонтковський, В.Я. Тацій тощо).

Враховуючи викладене, ми вважаємо, що об'єктом злочинів як взагалі, так і злочинів у сфері охорони державної таємниці окремо є певні суспільні відносини.

Наступне, що залишається, так це з'ясувати, які суспільні відносини виступають об'єктом злочинів у сфері охорони державної таємниці, а саме – розголошення державної таємниці.

Своє дослідження, вважаємо, необхідно розпочати з того, щоб дослідити проблему суспільних відносин в кримінальному праві через аналіз сфери використання інформації з обмеженим доступом, а саме – державної таємниці. Складовими елементами будь-якого суспільного відношення є: носії (суб'єкти) відношення; предмет, з приводу якого існують відносини; і суспільно значима діяльність (соціальний зв'язок) як зміст суспільних відносин [7, с.16].

Розглянемо детальніше структуру суспільних відносин, які виступають об'єктом розголошення державної таємниці. Головними учасниками (суб'єктами) даних суспільних відносин виступають особи, які є носіями відомостей, що становлять державну таємницю, у зв'язку з виконанням покладених на них службових обов'язків. Іншими словами, мова йде про осіб, які мають відповідний допуск (першої, другої або третьої форми) до державної таємниці, наданий їм відповідно до ст.22 Закону України «Про державну таємницю» [8] та інших відомчих нормативно-правових актів.

При цьому необхідно враховувати, що допуск до державної таємниці надається дієздатним громадянам України віком від 18 років,

які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-технічної діяльності або навчання, органами Служби безпеки України після проведення їх перевірки. Порядок надання допуску до державної таємниці визначається Кабінетом Міністрів України.

Другим складовим елементом будь-якого суспільного відношення, як зазначалося, є його предмет, під яким мається на увазі все те, з приводу чого виникають, існують самі суспільні відносини і «що входить в коло людських потреб» [7, с.42].

Що ж виступає предметом суспільного відношення, на яке посягає розголошення державної таємниці?

Відповідаючи на це запитання, ми схилиємося до того, що предметом цих суспільних відносин є певні відомості. При цьому, вони становлять державну таємницю, та матеріалізовані у відповідному документі чи виробі.

Проаналізувавши нормативну базу України з питань охорони державної таємниці, ми ніде не знайшли чіткого тлумачення та визначення поняття відомостей, що становлять державну таємницю, але в ст.1 Закону України «Про державну таємницю» мова йдеться про визначення безпосередньо державної таємниці. І положення цієї статті наголошують на тому, що державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим законом, державною таємницею і підлягають охороні державою [8].

Цей же нормативно-правовий акт наголошує на тому, що інформація, що утворює державну таємницю включається до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю.

Віднесення інформації до державної таємниці та її засекречування здійснюється Службою безпеки України. Відповідно до наказу Служби безпеки України та чи інша інформація у сфері оборони, економіки, науки і техні-

ки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку відповідно до встановленого порядку включається до єдиної форми реєстрації аналізованих відомостей в Україні, а саме до Зводу відомостей, що становить державну таємницю [9].

Крім того, ряд інших законодавчих актів України також закріплюють перелік відомостей, що становлять державну таємницю. Так, Закони України «Про контррозвідувальну діяльність» [10] і «Про розвідувальні органи України» [11] наголошують на тому, що державну таємницю становлять відомості: а) про організацію, плани, зміст, форми, методи, засоби, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, результати контррозвідувальної діяльності, наукових і науково-технічних розробок з питань забезпечення державної безпеки, а також про осіб, які співробітничали або раніше співробітничали на конфіденційній основі з органами та підрозділами Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, узагальнюючі відомості про особовий склад цих органів та підрозділів; б) відомості про особовий склад, що здійснює розвідувальну діяльність, засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи і результати розвідувальної діяльності, а також про осіб, які співробітничали або раніше співробітничали на конфіденційній основі з розвідувальними органами.

В той же час, в ст.8 Закону України «Про державну таємницю» забороняється відносити до державної таємниці будь-які відомості, якщо цим звужуватимуться зміст і обсяг конституційних прав та свобод людини і громадянина, завдаватиметься шкода здоров'ю та безпеці населення.

Також, відповідно до положень цієї ж статті, до державної таємниці не належить інформація: про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту; про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян; про стан здоров'я населення, його життєвий рі-

вень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення; про факти: порушень прав і свобод людини і громадянина; про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб; інша інформація, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надане Верховною Радою України, не може бути засекречена [8].

Третім обов'язковим структурним елементом суспільного відношення виступає соціальний зв'язок, під яким, як правило, розуміють відповідну взаємодію, взаємозв'язок суб'єктів. При цьому соціальний зв'язок може проявлятися ззовні в різних формах, у тому числі і в «застиглій» пасивній формі (приміром, як правовий чи соціальний статус громадян, соціальний інститут тощо). Як справедливо зазначає В.Я. Тацій, важливою ознакою соціального зв'язку є «обов'язок відповідної поведінки взаємопов'язаних, взаємодіючих суб'єктів відношення» [7, с.59–60].

Соціальний зв'язок як структурний елемент розглядуваного суспільного відношення виступає, перш за все, у вигляді обов'язку особи, якій були довірені або стали відомі відомості, що утворюють державну таємницю, не здійснювати дій, спрямованих на порушення порядку збереження цих відомостей. Саме в цьому й знаходить свій вираз соціальний зв'язок як структурний елемент суспільного відношення, яке виступає об'єктом розголошення державної таємниці.

В кримінально-правовій науці сформувався декілька точок зору з приводу визначення безпосереднього об'єкту розголошення державної таємниці. Так, одні науковці під безпосереднім об'єктом розголошення державної таємниці розуміють цінність держави у виді таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку і становить державну таємницю (П.С. Матишевський [12,

с.745)]; другі – режим державної таємниці, тобто встановлений згідно з вимогами відповідних актів законодавства єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці, що забезпечує безпеку держави (М.І. Хавронюк [13, с.907]); треті – життєво важливі інтереси України в сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку (А.В. Загіка [14, с.515]); четверті – суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку (Я.О. Лантінов [15, с.339]); п'яті – відносини у сфері охорони державної таємниці або конфіденційної інформації (Л.М. Кривоченко [16, с.414]); шості – інформаційну безпеку держави (О.С. Володавська та О.С. Пироженко [17, с.420]); сьомі – відносини в сфері забезпечення охорони державної таємниці (А.М. Шульга, В.І. Павликівський та Ю.А. Вапсва [18, с.381]) тощо.

З усіх викладених вище точок зору на безпосередній об'єкт розголошення державної таємниці, нам ближче позиція М.І. Хавронюка, а саме – режим державної таємниці. На нашу думку, таке визначення безпосереднього об'єкту розголошення державної таємниці в повній мірі вкладається в логічний ланцюжок розуміння суспільних відносин в сфері охорони державної таємниці.

Проаналізувавши всі раніше зазначені наукові точки зору, та спираючись на теоретичне розуміння об'єкту злочину та поняття суспільних відносин, ми маємо можливість сформулювати свою точку зору на об'єкт розголошення державної таємниці.

Безпосереднім об'єктом даного злочину є режим державної таємниці, тобто встановлений згідно з вимогами відповідних актів законодавства єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці, що забезпечує безпеку держави.

Але, на нашу думку, даний безпосередній об'єкт виступає в якості основного. Поряд з ним посягання суспільно небезпечного діяння може відбуватися і на інші суспільні відносини. Так, наприклад, розголошення державної таємниці, а саме – розголошення відомостей

про особу яка здійснює оперативно-розшукову діяльність, може спричинити тяжкі наслідки (ч.2 ст.328 КК України), що полягають у посяганні на її життя, здоров'я чи свободу або створення серйозної небезпеки для його життя чи здоров'я [13, с.909]. Тому, в цьому випадку, посягання відбувається на життя, здоров'я чи свободу особи. В цих ситуаціях усі ці суспільні відносини виступають в якості додаткового факультативного об'єкта.

Підводячи підсумок нашому дослідженню наголошуємо на наступному: основним безпосереднім об'єктом розголошення державної таємниці виступає режим державної таємниці, додатковим факультативним об'єктом – життя, здоров'я, свобода особи тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дурманов Н. Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву / Н. Д. Дурманов. – М. : Госюриздат, 1955. – 212 с.
2. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления / А. Н. Трайнин. – М., 1957. – 363 с.
3. Таганцев Н. С. Русское уголовное право : лекции. Часть Общая / Н. С. Таганцев. – М. : Юрист, 1994. – Т. 1. – 457 с.
4. Познышев С. В. Учебник уголовного права: Общая часть. Очерк основных начал общей и особенной части уголовного права / С. В. Познышев. – М. : Юрид. изд-во Наркомюста, 1923. – Т. 1. – 300 с.
5. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М., 1960. – 230 с.
6. Гавриш С. Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступлений / С. Б. Гавриш // Право и политика. – 2000. – № 11. – С. 4–15.
7. Таций В. Я. Объект и предмет преступлений в советском уголовном праве / В. Я. Таций. – Х. : Вища шк., 1988. – 198 с.
8. Закону України «Про державну таємницю» : від 21.01.1994 р., № 3855–ХІІ // ВВР України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

9. Наказ Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» : від 12.08.2005 р., № 440.
10. Закон України «Про контррозвідальну діяльність» : від 26.12.2006 р., № 374-IV // ВВР України. – 2003. – № 12. – Ст. 89.
11. Закон України «Про розвідальні органи України» : від 22.03.2001 р., № 2331-III // ВВР України. – 2001. – № 19. – Ст. 94.
12. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – К. : А.С.К., 2002. – 968 с. – (Нормативні документи та коментарі).
13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Юрид. думка, 2009. – 1236 с.
14. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части : учебник / под ред. засл. деятеля науки и техники Украины, д-ра юрид. наук, проф. Е. Л. Стрельцова. – Х. : Одиссей, 2002. – 672 с.
15. Лантінов Я. О. Основні склади злочинів : навч. посіб. [для самостійної підготовки] / Я. О. Лантінов. – Х. : НТМТ, 2009. – 496 с.
16. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
17. Кримінальне право України (Особлива частина) : підручник / кол. авт. А. В. Байлов, О. А. Васильєв, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова ; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 572 с.
18. Шульга А. М. Уголовное право Украины: основные вопросы и ответы : пособие / А. М. Шульга, В. И. Павликовский, Ю. А. Васьва. – Х. : Берека-Нова, 2008. – 416 с.

Усов Д. С. До проблеми об'єкта розголошення державної таємниці (ст.328 КК України) / Д. С. Усов // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 720–724 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12udcrdt.pdf>

На підставі чинного законодавства України зроблено аналіз визначення основного безпосереднього об'єкта розголошення державної таємниці, а саме – режиму державної таємниці, та додаткового факультативного об'єкту – життя, здоров'я, свобода особи тощо.

Усов Д.С. К проблеме объекта разглашения государственной тайны (ст.328 УК Украины)

На основании действующего законодательства Украины проведен анализ определения основного непосредственного объекта разглашения государственной тайны, а именно – режима государственной тайны, и дополнительного факультативного объекта – жизни, здоровья, свободы личности и прочее.

Usov D.S. To Problem of Object Disclosure State Secrets (Clause 328 Criminal Code of Ukraine)

In this paper, based on the current Ukrainian legislation, the analysis of the direct determination of the main object Disclosure state secrets, test – the regime of state secrets, and an additional optional object – life, health, personal freedom and so on is made.